

Чупира В. В.

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин і туризму
*Хмельницький національний університет
м. Хмельницький, Україна*

МІЖДЕРЖАВНІ ОБ'ЄДНАННЯ ТА РЕГІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

В останні роки виразно окреслюється тренд на посилення наднаціональних і транснаціональних варіантів виходу з актуальних криз та формування магістральних шляхів розвитку для людства в цілому та країн світу зокрема. Для України, як і для інших країн колишнього пострадянського простору, окрім глобальних, існують і регіональні загрози – реальні небезпеки пов'язані з можливістю втрати державності, в першу чергу, від реваншизму з боку Росії. Це означитиме не тільки суттєві соціально-економічні потрясіння, але й небезпеку денаціоналізації в її етнокультурному сенсі. Альтернативний шлях для України пов'язується з європейською політичною, економічною та євро-атлантичною безпековою інтеграцією. Проте на цьому шляху існують настільки суттєві перешкоди, що найближчі перспективи вступу України до ЄС і НАТО виглядають майже примарними. Але й залишатись «розмінною монетою» в чужих політичних торгах теж неприпустимо. Які є можливості окрім очікування сприятливої для нас міжнародної кон'юнктури?

Очевидно, слід звернутись до історичного досвіду більш активного і дієвого варіанту міждержавної співпраці, акумулювання зусиль з тими державами, які таку взаємодію теж можуть розглядати як бажану.

Коли йдеться про міждержавні об'єднання, то найчастіше згадують різні варіанти імперського поглинання, чи то у формі федералізації-автономізації, чи нерівноправного союзу. Натомість приклади результативних і не дуже міждержавних об'єднань можна знайти у минулому і вже нинішньому століттях.

По завершенню Першої світової війни й утворення Версальської системи, колишні країни Австро-Угорщини, почали шукати можливості забезпечити себе від можливого реваншизму з боку колишніх імперських метрополій та членів Четверного союзу. Такі можливості вбачали в укладенні регіональних міждержавних союзів. Протягом 20-30-х рр. XX ст. було укладено низку військово-політичних союзів, відомих як Мала Антанта, Балканська Антанта та Балтійська Антанта. Першими почали об'єднувати зусилля зі стримування можливих спроб

переглянути наслідки Версальо Чехословаччина та Королівство сербів, хорватів та словенців (Югославія), які за результатами Тріанонського миру отримали колишні землі корони св. Іштвана зі значним відсотком угорського за етнічним походженням або угорською мовнокультурною орієнтацією населення (в Чехословаччині угорців на той момент було 5,6%, в Югославії – 3,9%) [6]. 14 серпня 1920 р. між ними був укладений союз. У 1921 р. через двосторонні договори до них долучилась Румунія, яка побоювалась реваншу як з боку Угорщини, так і Болгарії. Подібний союз був укладений між Литвою, Латвією та Естонією. Проте в 30-х роках ці альянси почали втрачати актуальність перед новопосталими загрозами з боку Німеччини і СРСР, для Чехословаччини такою загрозою була Німеччина, а СРСР розглядався як можливий союзник, для Румунії – навпаки.

Позитивним прикладом регіональної реалізації інтеграційних процесів стало утворення «Ініціативи трьох морів» («Тримор'я») у серпні 2016 р. основою якого стали країни, що розташовані в межах міжнародного мегалополіса відомого як «Зелений банан». До Тримор'я увійшли: Австрія, Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Польща, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Хорватія та Чехія. Це об'єднання частково увібрало в себе попередню ідею відому як «Міжмор'є», або Балто-Чорноморський союз.

Якщо в «Тримор'ї» головним чинником об'єднання була усвідомлена і обґрунтована економічна вигода, то в можливому Балто-Чорноморському об'єднанні головним може бути безпекова. Зазвичай, під Балто-Чорноморським об'єднанням (союзом) мають на увазі певний рівень формалізованої і певним чином інституалізованої взаємодії країн відповідного регіону.

Одним із перших, хто пов'язав можливість утвердження незалежності України з тісною взаємодією сусідніх країн був видатний український географ Степан Рудницький (1877–1937). Він висловив ідею створення «Балто-Понтійської федерації» до якої могли б увійти країни, що звільнилися від російського панування, прагнули самостійного розвитку і не мали ніяких експансіоністських намірів. Серед таких країн він вбачав Білорусь, Литву, Латвію, Естонію та Фінляндію [3, с. 137]. Різна етнокультурна основа та близька історико-культурна спадщина, сприяли б розумінню, але без нав'язування один одному власної мови і своїх стереотипів, на відміну від Польщі, яка не полишала ідею відновлення власного панування «від моря до моря» і мала територіальні претензії до України, Білорусі та Литви. Власне для стримування експансії Польщі й Росії і пропонувалась згадана федерація. Як бачимо, докорінно ситуація не змінилась. І сьогодні, частина польського політикуму, спираючись на істотну суспільну підтримку, артикулює історичні претензії до України та подекуди

і територіальні, якщо не прямо, то опосередковано. Уже в часи незалежності ідея нового прочитання Балто-Чорноморського союзу частіше розглядалась як різноманітні інтеграційні процеси між Україною, Польщею, Чехією і Словаччиною, в розширеному варіанті – з країнами Балтії і Білоруссю. Проте сподівання на демократизацію Білорусі й відриву її від РФ, не справдилися і здавалось остаточно втратили перспективу. Не виглядали перспективними і тісніші стосунки з Польщею, яка хоч і взяла на себе роль «адвоката» України в ЄС, час від часу формулювала претензії на власне тлумачення складних сторінок спільної історії, що сприймається як висловлення певних умов (як вимог) для подальшої співпраці та її поглиблення. Разом з тим в польському політичному дискурсі ще з часів Ю. Пілсудського існує ідея активної східної політики, яка наприкінці 80-х – поч. 90-х мала вплив серед прихильників євроінтеграційних процесів у Східній Європі. Проте з другої половини 90-х Польща переорієнтувалась на тіснішу інтеграцію зусиль в межах Вишеградської групи для входження до ЄС і НАТО [1, с. 81]. Слід зауважити, що певний електоральний тиск щодо відповідної східної політики має близько 13% відсотків поляків, які пов'язують своє походження з «Кресами всходніми» (kresowiacy) [7]. Агресія РФ не могла не вплинути на краще усвідомлення необхідності тіснішої взаємодії між всіма східноєвропейськими країнами для протистояння російському реваншизму. Небезпідставними є побоювання, що наступною ціллю реваншистських планів РФ буде Балтія. Невипадково найбільш активним і послідовним союзником України в умовах російської агресії стала Литва. За часів незалежності Литва була послідовною учасницею інтеграційних ініціатив між Україною, Польщею та Литвою, це і створення трьохсторонньої міжпарламентської асамблеї (2005), Литовсько-польсько-українська бригада (2014). Саме президент Литовської Республіки Даля Грибаускайте ще на початку гібридної війни закликала країни ЄС і НАТО надати Україні летальне озброєння для захисту незалежності і суверенітету на який вона має право [2]. Послідовну позицію щодо підтримки України зайняла і Польща, проте навіть в таких умовах, час від часу, продовжують лунати закиди щодо тлумачення історичних подій, які розходяться з їх оцінкою польською і українською сторонами. Власне це і є найбільш дражлива проблема українсько-польських стосунків. Ми вкрай зацікавлені у найтіснішій економічній, політичній та військовій взаємодії з Польщею, проте згодитись з польськими вимогами «припинення глорифікації» українського національно-визвольного руху та ще й в умовах фактичної війни за незалежність, не можемо. Важкі й не завжди послідовні пошуки компромісу, нарешті, можливо, дають плоди. На це дає підстави сподіватись ініційована у липні 2020 року в Любліні тристороння платформа для політичного,

економічного та соціального співробітництва між Україною, Республікою Польща та Литовською Республікою, під історично символічною назвою «Люблінський трикутник». В спільній Декларації трьох міністрів закордонних справ «з належною увагою відзначають спільність загроз як у сфері безпеки, так і в інших сферах» і підкреслюється необхідність «подальшого посилення політичних, економічних, інфраструктурних, безпекових, оборонних та культурних зв'язків між своїми країнами у сучасному світі» [4]. Залишаються сподівання, що згодом трикутник стане «четвіркою» за рахунок приєднання Білорусі, що додало б цьому об'єднанню не тільки ваги але й певного балансу, оскільки на сьогодні саме Польща почуває себе лідером, що зважаючи на вже згадані особливості, може створювати певні ускладнення у стосунках. За президенства Д. Трампа, позиції Польщі в НАТО укріпились, адже за рішеннями прийнятими на варшавському саміті НАТО у 2016 р. до Польщі протягом наступного року було введено додаткові контингенти, а після прийнятого Трампом рішення про скорочення американського контингенту в Німеччині, частина його, за ініціативи Польщі, мала бути переведена до Польщі [5]. В листопаді 2020 року до Познані вже було переведено управління V корпусу США [9]. Певним компенсатором положення, могло б стати досягнення Україною особливого статусу «Головного союзника США поза НАТО» (англ. *Major Non-NATO Ally*). Цей статус надає країнам, що за певних обставин (наприклад, географічно) не можуть увійти до НАТО, певні переваги у сферах оборонної торгівлі та співпраці у галузі безпеки. На сьогодні цей статус отримали 17 країн на різних континентах [8]. Про можливість отримання такого статусу ще в липні 2014 звернувся П. Порошенко, проте не отримав згоди. Натомість конгресмени, переважно, республіканці вносили законопроекти про фінансову та політичну допомогу Україні в протистоянні російській агресії, зрештою за адміністрації Д. Трампа Україні було надано летальну зброю. Зі зміною американської адміністрації з'являється можливість домогтись для України статусу головного союзника поза НАТО, на що і повинні бути спрямовані зусилля зовнішньої політики. І хоча статус не передбачає жодних зобов'язань США щодо безпеки перед країною зі статусом, він забезпечує військові та економічні привілеї та може значно укріпити позиції України в протистоянні агресії РФ.

Таким чином, для забезпечення обороноздатності, зміцненню міжнародної взаємодії у боротьбі за суверенітет і територіальну цілісність, ефективного протистояння російській агресії, Україна мусить використовувати усі можливості неформальних і формалізованих варіантів міжнародних взаємин, зокрема і ті, що надають регіональні міжнародні об'єднання і союзи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Левик Б. Концепція Балто-Чорноморського союзу і пострадянський простір. Схід. 2014. № 5. С. 80-84.
2. Грибаускайте виступає за постачання зброї в Україну (07.02.2015). DW. URL: dw.com/uk/грибаускайте-виступає-за-постачання-зброї-в-україну/a-18242036
3. Рудницький С. Українська справа зі становища політичної географії. Берлін: Укр. Слово, 1923. 282 с.
4. Спільна декларація міністрів закордонних справ України, Республіки Польща та Литовської Республіки щодо заснування «Люблінського трикутника» *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/spilna-deklaraciya-ministriv-zakordonnih-sprav-ukrayini-respubliki-polshcha-ta-litovskoyi-respubliki-shchodo-zasnuvannya-lyublinskogo-trikutnika>
5. Частина військових США з Німеччини передислокують до Польщі (02.07.2020) *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3055564-castinu-vijskovih-ssa-z-nimeccini-peredislokuut-do-polsi-posol-cihoockij.html>
6. Crumbling of Empires and Emerging States: Czechoslovakia and Yugoslavia as (Multi)national Countries. URL: https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/crumbling_of_empires_and_emerging_states_czechoslovakia_and_yugoslavia_as_multinational_countries
7. Herrmann Marcin. Kresowe korzenie polaków. *CBOS*, 2012. № 50 URL: https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2012/K_050_12.PDF
8. Major Non-NATO Ally. URL: <https://www.state.gov/major-non-nato-ally-status/>
9. U.S. Army Europe and Africa Commands consolidate (November 20, 2020) URL: https://www.army.mil/article/241094/u_s_army_europe_and_africa_commands_consolidate